

Тетяна БРАНІЦЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

В статті представлено концептуальні засади на яких ґрунтується провідна ідея щодо проблеми формування конфліктологічної культури, які будуть теоретичним підґрунтям для організації системи професійної конфліктологічної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій.

Комплексний характер проблеми формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій передбачає реалізацію наукового пошуку за трьома взаємопов'язаними концептами – методологічним, теоретичним і методико-технологічним.

Методологічний концепт відображає взаємозв'язки і взаємодію різних підходів загальнонаукової і конкретно-наукової методології до розв'язання проблеми дослідження. Загальні положення теоретичного концепту послугували основою для розроблення системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій та створення її моделі, формулювання ключових дефініцій дослідження. Методико-технологічний концепт відображає методичні засади впровадження та перевірки ефективності системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти.

Ключові слова: *конфліктологічна культура, концептуальні засади, майбутні фахівці соціономічних професій.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зміни, що відбуваються у світі в політичному, економічному, морально-етичному, світоглядному напрямках, потребують підвищення якості людських ресурсів, нарощування інноваційного потенціалу суспільства, розвитку освіти. Історичні зміни у суспільстві та прагнення України долучитися до Європейського співтовариства пред'являють високі вимоги до майбутніх фахівців, оскільки рівень підготовки кадрів є запорукою національного розвитку, а конкурентоспроможність освічених, компетентних, висококультурних, здатних до прояву позитивної світоглядної позиції фахівців – основою демократичного розвитку країни.

Значне розширення масштабів міжкультурної взаємодії, що потребує підвищення комунікабельності та толерантності фахівців, зростання конфліктогенності суспільства, виникнення глобальних проблем, котрі можна вирішити лише шляхом співробітництва, передбачає формування у молодого покоління навичок культури та знань конфліктології. Тому підвищеної уваги потребує проблема не тільки фундаментальної професійної підготовки майбутніх фахівців усіх сфер діяльності, а й формування та розвиток їхньої загальної й конфліктологічної культури, особливо це стосується майбутніх фахівців соціономічної сфери діяльності (педагогів, психологів, соціальних працівників) як представників професій типу «людина-людина».

Для реалізації ефективної професійної діяльності у конфліктогенному середовищі майбутньому фахівцю соціономічної професії необхідний відповідний вид культури як спосіб життєдіяльності в конфліктних ситуаціях, у взаємодії із суб'єктами цієї сфери. Важливий принцип відповідності професійної освіти потребам особистості та суспільства, гуманістичної спрямованості, демократизму, неперервності освіти дає можливість постійно поглиблювати загальнокультурну та фахову підготовки, самовдосконалювати професійно важливі та особистісні якості людини впродовж усього життя.

Актуальність досліджуваної проблеми формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій очевидна та беззаперечна, тому що конфліктологічна культура майбутніх фахівців соціономічних професій є важливим чинником успішності та ефективності результатів професійної діяльності в подальшому, оскільки вона забезпечить мотивацію, зацікавленість, розуміння, прийняття, узгодженість дій між педагогом та учнем, соціальним працівником, психологом і клієнтом, представників соціономічної сфери діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення зазначеної проблеми та на які опирається автор. Важливе значення для розв'язання проблеми дослідження мають наукові праці, в яких йдеться про зв'язок конфліктів із проблемами професіоналізації особистості

(В. Безпалько, І. Ващенко, Н. Гришина, Л. Карамушка, Н. Коломінський, Г. Ложкін, Н. Пов'якель, В. Шейнов та ін.) Наукового осмислення набули принципи, підходи до вивчення конфліктів у соціономічній сфері діяльності (А. Анцупов, Е. Богданов, Г. Бережна, С. Гіренко, К. Зайцева, В. Зазикін, А. Лукашенко, Г. Козирєв, В. Руденко, М. Руденко, Б. Хасан).

У контексті дослідження особливе значення мають наукові праці з проблем конфліктологічної культури вітчизняних та зарубіжних дослідників: І. Козич [4], Н. Підбуцької [5], Н. Самсонової [6], Н. Серебровської [7], М. Трухан [8], О. Щербакової [9] та ін. Водночас, незважаючи на розроблення науковцями різних аспектів даної проблеми, недостатньо висвітлене цілісне розв'язання завдань із формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічній сфері. Виявлено відсутність цілеспрямованих системних досліджень, предметом яких було б обґрунтування теоретичних і методичних засад формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій.

Метою статті є висвітлення концептуальних засад формування конфліктологічної культури, які будуть теоретичним підґрунтям для організації системи професійної конфліктологічної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна конфліктологічна підготовка забезпечить можливість засвоєння і розвитку не тільки вузькопрофесійних знань, умінь, а й виховання фахівця, здатного до продуктивної співпраці, до конструктивного волевиявлення, котрий вміє управляти своєю поведінкою та взаємодіяти із соціумом; котрий здатний управляти конфліктами (профілактика, прогнозування, попередження, діагностика, врегулювання, контроль), зменшуючи їхні негативні наслідки; котрий готовий постійно удосконалювати свої особистісні, професійні якості та рівень конфліктологічної культури.

Концепція наукового дослідження щодо формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій охоплює провідну ідею,

мету, тенденції, закономірності та принципи, передумови, чинники, зміст, освітньо-професійний простір формування конфліктологічної культури, створений з урахуванням основних методологічних тенденцій розвитку освіти.

В основу концепції наукового дослідження покладено ідею про те, що конфліктологічна освіта є важливим компонентом професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій, а її формування як складової професійної культури є пріоритетним напрямом їхньої професійного становлення, підвищення ефективності їхньої професійної діяльності у конфліктогенному середовищі та досягнення особистісно професійної зрілості.

Формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій буде ефективним, якщо:

забезпечити розвиток конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій на основі розробленої та обґрунтованої авторської концепції;

побудувати на основі авторської концепції систему формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій та унаочнити її у вигляді моделі;

розробити і впровадити у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій психолого-педагогічні умови формування конфліктологічної культури;

формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій буде відбуватися відповідно до авторської технології, що передбачає аудиторну і позааудиторну роботу, поєднання традиційних та інноваційних форм і методів навчання;

розробити й упровадити у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій навчально-методичне забезпечення, що забезпечують формування конфліктологічної культури.

Концепція дослідження щодо формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій, основні положення зумовлені комплексним характером проблеми розвитку конфліктологічної культури

майбутніх фахівців соціономічних професій, що передбачає реалізацію наукового пошуку за трьома взаємопов'язаними концептами (методологічним, теоретичним і методико-технологічним), які покладено в основу реалізації провідної ідеї та виконання завдань дослідження.

Методологічний концепт відображає взаємозв'язки і взаємодію різних підходів загальнонаукової і конкретно-наукової методології до розв'язання проблеми формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти). Теоретичний концепт містить систему загальних положень, що послугували основою для розроблення системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій та створення її моделі, дали змогу виявити провідні теорії та ідеї покладені в основу процесу формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій, сформулювати ключові дефініції дослідження. Методико-технологічний концепт відображає методичні засади впровадження (психолого-педагогічні умови, навчально-методичне забезпечення, технологія) та перевірки ефективності системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти.

Концептуальні засади дослідження містять подані нижче положення.

1. Розвиток конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти має відбуватися з урахуванням вимог суспільства до сучасного фахівця соціономічної сфери, що пов'язані із зростанням конфліктогенності суспільства, модернізацією та інтеграцією системи освіти в Європейський освітній простір, і базуватися на науково обґрунтованій концепції, методологічну основою якої становлять системний, синергетичний, компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, культурологічний, конфліктологічний, інтегративний, аксіологічний та акмеологічний підходи.

2. Формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти є системним і поетапним

процесом. Система формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій є відкритою, динамічною і забезпечує розвиток професійно важливих конфліктологічних якостей та самовдосконалення майбутніх фахівців соціономічної сфери. Структуру системи утворюють взаємообумовлені і взаємопов'язані цільова, концептуально-методологічна, змістово-технологічна і оцінювально-результативна підсистеми. Реалізація системи передбачає здійснення мотиваційного, діяльнісного і рефлексивного етапів.

3. Практична реалізація системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій ґрунтована на впровадженні психолого-педагогічних умов, оновленні змісту навчальних дисциплін, розробленні спецкурсу «Конфліктологічна культура майбутніх фахівців соціономічних професій», розробленні і впровадженні технології, що забезпечує підвищення якості конфліктологічної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій.

Методологічну основу, суттєве значення для нашого дослідження мають: системний, синергетичний, компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, культурологічний, конфліктологічний, інтегративний, аксіологічний, акмеологічний підходи. Системний підхід до процесу формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій розглядає мету й очікуваний результат у взаємозв'язку і взаємозумовленості та виявляє складові цього процесу (концептуальний, змістово-технологічний, оцінно-результативний блоки). Синергетичний підхід розкриває стимулюючий взаємовплив суб'єктів освітнього процесу та сприяє їхньому саморозкриттю, самовдосконаленню. Компетентнісний сприяє засвоєнню системи ключових професійних конфліктологічних компетенцій, умінь, навичок, досвіду творчої та практичної діяльності. Особистісно орієнтований підхід визначає характер взаємодії викладачів і студентів через створення атмосфери співробітництва, довіри, відкритості, що мотивує особистісний сенс розширення конфліктологічних знань, умінь, навичок. Діяльнісний підхід спрямований на організацію розвивального навчання, на

розвиток особистісних якостей майбутнього фахівця, розкриття власних можливостей, внутрішнього світу, свого «Я» через активну навчальну, самостійну та професійно-практичну діяльність. Культурологічний підхід сприяє духовному розвитку, творчій активності, розвитку культури мислення, почуттів, поведінки, забезпечує формування конфліктологічної культури як процесу інтеріоризації культурних цінностей. Конфліктологічний підхід розглядає формування конфліктологічної культури на основі конструктивної конфліктологічної позиції і уможливорює досягнення творчого рівня та формування позитивної «Я – концепції». Інтегративний підхід передбачає поглиблення зв'язків між психолого-педагогічними дисциплінами в контексті конфліктологічної підготовки, сприяє інтенсифікації процесу формування конфліктологічної культури та спрямовує на комплексне використання, інноваційних технологій навчання. Аксіологічний підхід розкриває роль ціннісних орієнтацій у формуванні конфліктологічної культури, детермінує розвиток професійно важливих якостей особистості студента в емоційній, інтелектуальній, мотиваційній, вольовій сферах. Акмеологічний підхід висвітлює закономірності та механізми досягнення майбутніми фахівцями соціономічних професій сформованості конфліктологічної культури як поетапного наближення особистості до вершин професійного розвитку та зрілості.

Звернення до цих підходів уможливило обґрунтування дидактичних (науковість, доступність, систематичність і послідовність, усвідомлена діяльність, зв'язок навчання з життям, зворотній зв'язок, майстерність викладача) та специфічних (принцип цілеспрямованості, комплексності, суб'єктності, діалогічності, саморегуляції, зв'язку з практикою професійної діяльності, рефлексивної спрямованості) принципів.

Концептуальні засади формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій, зумовлені загальними психолого-педагогічними закономірностями професійної підготовки, які ґрунтуються на взаємозв'язку дидактичних та специфічних принципів, визначених відповідно

до методологічних підходів дослідження, забезпечили наукове підґрунтя для визначення поняття «конфліктологічної культури» її структури, розробки структурно-функціональної моделі системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій та психолого-педагогічних умов.

Конфліктологічну культуру фахівця визначаємо як багатогранну якість особистості, що ґрунтується на гуманістичних, духовних цінностях та світоглядних позиціях; включає культуру мислення, почуттів, поведінки, комунікативну культуру; виявляється в конфліктологічній грамотності, мотиваційній готовності, компетентності до управління конфліктами, в конструктивній конфліктологічній позиції; відображає ефективність професійної конфліктологічної діяльності фахівця; становить особистісний ресурс, який збагачується життєвим досвідом. Основні структурні компоненти конфліктологічної культури: конфліктологічна грамотність, конфліктологічна готовність, конфліктологічна компетентність.

Вважаємо, що психолого-педагогічними умовами, які дадуть можливість забезпечити успішність процесу формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій та стимулювати його розвиток є наступні: актуалізація, сприйняття та усвідомлення морально-етичних, професійних цінностей у процесі формування конфліктологічної культури; інтегративний підхід до змісту доповнення фахових дисциплін у контексті професійної конфліктологічної підготовки; цілісність, системність і безперервність у формуванні конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій; створення позитивного мікроклімату професійно-мотиваційного середовища з метою включення студентів до навчально-професійної діяльності; активізація рефлексивної діяльності та саморегуляції студентів з метою формування конфліктологічної культури як складової професіоналізму.

Розроблена структурно-функціональна модель системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій

становить органічну єдність взаємообумовлених структурних блоків: концептуального блоку (мета, завдання, методологічні підходи, дидактичні та специфічні принципи та чинники формування конфліктологічної культури); змістово-технологічного блоку (психолого-педагогічні умови, структурні компоненти конфліктологічної культури, етапи, шляхи формування, технологічне забезпечення – форми, методи, засоби); оцінно-результативного блоку, котрий виконує функції діагностики і корекції знань, умінь; визначає рівні сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій (елементарний, репродуктивний, продуктивний, творчий) через критерії та показники сформованості.

З огляду на підсумки вищесказаного, можна зробити наступні **висновки**: ефективність формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій суттєво підвищиться, якщо їхня професійна підготовка у закладах вищої освіти буде організована на основі теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної авторської системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій, розробленої відповідно до сформульованих концептуальних засад.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі може бути виокремлення критеріїв та показників сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій.

Список використаної літератури

1. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. 308 с.
2. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования. Москва : Академия, 2001. 208 с.
3. Зайцева К. І. Основи формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів засобами акмеологічного тренінгу : навч.–метод. посіб. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2012. 166 с.
4. Козич І. В. Формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури : автореф. дис. ... канд. пед. наук :13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 24 с.

5. Підбуцька Н. В. Педагогічні умови формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. тех. ун-т "Харків. політех. ін-т". Вінниця, 2008. 254 с.
6. Самсонова Н. В. Формирование конфликтологической культуры специалиста : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Калининградский госунар. ун-т. Калининград, 2003. 362 с.
7. Серебровская Н. Е. Становление и развитие конфликтологической культуры будущего специалиста социномической профессии в вузовский период : автореф. дис. ... д-ра психолог. наук : 19.00.07 / Нижегородський ін-т менеджмента и бизнеса. Нижний Новгород, 2011. 53 с.
8. Трухан М. А. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності з розв'язання професійних конфліктів у закладах освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ХНУ. Хмельницький, 2016. 415 с.
9. Щербакова О. И. Психология конфликтологической культуры личности специалиста: формирование в контекстной образовательной среде : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Моск. гос. гуманитарн. ун-т. Москва : 2011. 485 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Гомонюк О. М.

Браницкая Т. Р. Концептуальные основы системы формирования конфликтологической культуры будущих специалистов социномических профессий

В статье представлены концептуальные основы на которых базируется главная идея проблемы формирования конфликтологической культуры, является теоретическим основанием для организации системы профессиональной конфликтологической подготовки будущих специалистов социномических профессий.

Комплексный характер проблемы формирования конфликтологической культуры будущих специалистов социномических профессий предполагает реализацию научного поиска по трем взаимосвязанными концептами - методологическим, теоретическим и методико-технологическим.

Методологический концепт отражает взаимосвязи и взаимодействие различных подходов общенаучной и конкретно-научной методологии к решению проблемы исследования. Общие положения теоретического концепта послужили основой для разработки системы формирования конфликтологической культуры будущих специалистов социномических профессий и создание ее модели, формулировка ключевых дефиниций исследования. Методико-технологический концепт отражает методические основы внедрения и проверки эффективности системы формирования конфликтологической культуры будущих специалистов социномических профессий в учреждениях высшего образования.

Ключевые слова: *конфликтологическая культура, концептуальные основы, будущие специалисты социномических профессий.*

Branitska T. Conceptual Bases of the System of Formation of the Conflictological Culture of Future Specialists of Socionomy Professions

The paper presents the conceptual bases on which the leading idea is based on the problem of the formation of conflictological culture, which will be a theoretical basis for the organization of the system of professional conflictological education of future specialists of socionomy professions.

The complex nature of the problem of formation the conflictological culture of future specialists of socionomy professions involves the implementation of a scientific research for three interrelated concepts - methodological, theoretical, methodological and technological.

Methodological concept reflects the interrelations and cooperation of various approaches of general scientific and definitely scientific methodology to the solving an issue of the research. The background information of theoretical concept has been caused as a basis for the development of a system for the formation of the conflictological culture of future specialists in socionomy professions and the creation of its model, the formation of the essential definition of the research. The methodological and technological concept reflects the methodological foundations of the introduction and verification of the effectiveness of the system of the formation of the conflictological culture of future specialists of socionomy professions in higher education institutions.

The conceptual bases of the formation of the conflictological culture of future specialists of socionomy profession in higher education institutions contain the following basic provisions: the methodological basis of the concept consists of an approaches: systemic, synergetic, competency-based, person-centered, activity, cultural, conflictological, integrative, axiological, and acmeological; the system of formation of conflictological culture is open, dynamic and provide the development of professionally important qualities and self-improvement of future specialists. The structure of the system is formed by interdependent and interrelated the target-oriented, conceptually-methodological, informatively-technological and evaluative and effective subsystems. The realization of the system provides for the implementation of the motivational, activity and reflexive stages; the practical realization of the system of formation of the conflictological culture is based on the introduction of psychological and pedagogical conditions, the updating of academic disciplines content, the developing the special course “Conflictological culture of future specialists in socionomy professions”, the developing and introduction the technologies, that provide the improvement of quality of the conflictological education.

The article gives the definition of conflictological culture and the main components: conflict proficiency, conflict readiness, conflict competence.

Keywords: *conflictological culture, conceptual bases, future specialists of socionomy professions.*